

Cuvânt la masa rotundă privind situația tinerilor din învățământul superior și din cercetare

Sunt aici în calitate de cercetător într-un institut național. Imi propun să fac mai întâi câteva comentarii referitoare la vârsta cercetătorilor români, apoi voi arăta cam ce fac tinerii ajunși în cercetare într-un institut național și voi identifica principalele motive de nemulțumire ale lor, extrem de asemănătoare indiferent de vârsta cercetătorilor. De altfel, într-un material redactat acum câteva luni împreună cu dl. Marian Apostol, de la IFA, am prezentat pe larg aceste racile ale cercetării. În final vă voi supune atenției câteva idei care rezultă din cele pe care le voi spune.

1. Vârsta în cercetare

Voi pleca de la un caz particular, cel al institutului în care lucrez de 33 de ani: Institutul Național de Microtehnologie (IMT). În IMT, media de vârstă a cercetătorilor este de 37 de ani. Foarte bună, față de alții (din câte știu, la UPB media de vârstă este de peste 50 de ani). Dar dacă privim distribuția pe vârste, se vede altceva: 37% - sub 35 de ani, 18% - între 36 și 45 de ani, 45% - peste 47 de ani. Deci, nici vorbă de o gaussiană, e ca în bancul cu cel care stă cu un picior în apa fierbinte și cu altul în apa cu gheață și .. se simte, în medie, foarte bine!

În paranteză fie spus, Anuarul Statistic dă, anual, distribuții foarte "gaussiene" ale vârstei cercetătorilor. Cum or fi ele obținute?

Și un amănunt relevant pentru modul în care suntem priviți "din afară". În Rețeaua europeană de excelență din PC6 în care activez din ianuarie 2004, am prezentat în iunie 2004 situația colectivului meu din IMT. Tpate bune și frumoase, dar una dintre întrebări (pusa în particular, e drept) a fost: "Bine, dar voi până la ce vârstă lucrați în cercetare?" Desigur, pentru că majoritatea colegilor din această rețea au 35-45 de ani, în timp ce colectivul nostru are trei cercetători de peste 55 și doi în jur de 30.

O primă concluzie: cercetarea e la noi îmbătrânită. Pentru că cei care au plecat din cercetare aveau 30-35 de ani în 1990. Au rămas cei care au acum peste 50 de ani. Fără tineri, cercetarea românească dispare!

2. Ce fac tinerii cercetători?

Cei care ajung astăzi în cercetare (mă refer la institutele naționale) venind din facultate sunt de regulă cei care nu au plecat în străinătate, nici nu au ales firme străine din România, nici n-au ramas asistenți universitari. Rareori sunt cei mai buni din seria lor. De obicei, stagiul într-un institut național este folosit de ei pentru căutarea (pe Internet sau prin alte metode) a unui job mai bun! De aceea, numărul celor care pleacă după un an este foarte mare. E drept, vin alții, dar apare un factor mai greu de cuantificat în statistici: tinerii cercetători sunt mereu

alții, foarte puțini depășesc 5 ani în cercetare (caz în care, de obicei, rămân pe timp mai lung).

Există mai multe moduri în care un tânăr se implică în cercetare:

- Celor care, în mod evident, vor pleca imediat, li se dă de făcut o cercetare bibliografică (oricum, Internet-ul este locul lor predilect de munca).
- Dacă doresc să facă mai mult, adică să se implice științific într-un proiect, li se dau bucățele de rezolvat (teoretice sau practice). Uneori chiar le rezolvă, alții pleacă înainte de “deadline”-ul proiectului.
- Dacă sunt implicați într-un proiect național important sau, mai ales, într-unul internațional, sunt șanse mari să rămână mai mult timp în institut (dacă nu cumva se duc să lucreze într-unul dintre institutele europene partenere la proiect).
- Dacă doresc chiar să conducă un proiect național, de obicei vor fi dezamăgiți de insuccesul propunerii în competiție. Dacă preiau un proiect deja finanțat, vor învăța repede să facă hârtii și, poate, se vor plafona repede, rămânând la nivelul de “hârtii” bine făcute.

3. Nemulțumirile tinerilor cercetători (văzute un cercetător mai vârstnic)

Prima cauză de nemulțumire este, cred, lipsa unor echipamente performante care să permită niște cercetări de nivel mondial. Aceasta poate fi rezolvată de participarea la un proiect internațional, care să permită lucrul alături de un colectiv de cercetare european, cu dotări corespunzătoare.

A doua cauză de nemulțumire o reprezintă, desigur, valoarea mică a proiectelor de cercetare, care în institutele naționale determină de cele mai multe ori o salarizare necorespunzătoare. Dacă se mai întâmplă și ca tânărul cercetător să nu aibă părinții în orașul în care lucrează, problemele devin aproape insurmontabile, nivelul chiriilor fiind dramatic de ridicat, în special în București. Puțini sunt tinerii cercetători care să fie atât de pasionați de ceea ce fac încât să reziste în asemenea condiții. Dar ei totuși există. Am câteva exemple chiar din institutul nostru.

În al treilea rând, tinerii sunt profund nemulțumiți de modul în care sunt evaluate proiectele de cercetare. Dar aceasta este și o nemulțumire a majorității cercetătorilor români. Comisiile împart de obicei banii după criterii inavuabile, fără să țină cont de valoarea științifică a proiectului sau de posibilitatea de a rezulta ceva valoros. Uneori din rea credință, dar de multe ori chiar din necunoaștere, pentru că evaluator devii prin propria dorință sau dacă te cunoaște cineva sus pus. Mulți devin evaluatori doar pentru că se dau niște bani și .. mai bine să îi ia ei decât alții.

Revenind la calitatea evaluărilor, trebuie spus că în mod formal există o anonimitate a autorilor, dar cum în România în fiecare domeniu științific specialiștii sunt puțini, ei se cunosc între ei și orice evaluator știe aproape întotdeauna cui îi aparține propunerea de proiect. Iar dacă nu își dă seama, îl

întreabă pe evaluatorul de lângă el, care este chiar din institutul care a făcut propunerea și care astfel îl poate “îngropa” rapid, dacă dorește, pe propunător. După părerea mea ar trebui să se renunțe la acest sistem în care “ne furăm căciula” maimuțărind de fapt sistemul din UE. Ar fi de preferat o discuție a comisiei cu cei care propun proiectele, discuție din care unii membri ai comisiilor ar învăța multe în ceea ce privește nivelul actual pe plan mondial al cercetărilor din domeniul presupus a fi al lor de cercetare. Vorbesc în cunoștință de cauză, am fost atât propunător de proiecte, cât și evaluator.

A patra cauza majoră de nemulțumire pentru tinerii cercetători (și pentru toți cercetătorii) este birocrația excesivă: kilograme de propuneri de proiecte. Mai în glumă, mai în serios, atunci când angajezi un tânăr cercetător ești atent și la forța lui fizică, de halterofil, pentru că va avea de cărat documente grele (la propriu, mai rar la figurat, din păcate!). Se spune că și Uniunea Europeană este birocratică. Da, poate, dar cum se face că noi luăm din Europa tot ce e prost, nu și lucrurile bune. De fapt, e vorba despre incompetența multora dintre cei care dirijează programe naționale și care sunt nevoiți să și-o mascheze (incompetența) prin cerințe birocratice tot mai sofisticate.

Apoi, o altă cauză de nemulțumire: mulți tineri sunt frustrați pentru că nu sunt promovați imediat ca directori de proiecte. Eu cred că aceste promovări trebuie făcute cu mare atenție. Nu pentru că unii tineri n-ar putea deveni rapid buni directori de proiecte. Dimpotrivă, mulți sunt cu certitudine mai buni manageri decât colegii lor cu state vechi. Nu, problema e alta. Există riscul ca tinerii să fie folosiți de cei mai vârstnici drept “arme” pentru disputele lor cu colegi de aceeași vârstă. Desigur, aceasta se întâmplă de regulă la evaluarea proiectelor. Dar am un exemplu recent, de la un simpozion organizat în 2004 de unul dintre programele din PNCDI. Acolo s-a dorit ca prezentările proiectelor să fie făcute în special de tineri. A fost, de fapt, o bătălie penibilă între membrii juriului (pentru ca s-au acordat niște premii simbolice) pentru a “distruge” pe tinerii care prezentau cercetări în care erau implicați și unul sau altul dintre colegii mai vârstnici.

În fine, aș numi o altă cauză pentru care tinerii nu vin sau nu rămân în cercetare: împutinarea dramatică a numărului cercetătorilor vârstnici care sunt gata să crească alături de ei tineri cercetători. Nu prea mai avem “școli” în cercetarea românească. Nu mă refer la acei “satrapi” cu mare vechime în profesie care au nevoie de niște “servitori” pentru cărarea servietei, ci la adevărații savanți, care nu se tem să transmită emulilor tot ce știu. Fără frica de a fi înlocuiți de aceștia.

Mă opresc aici. Sunt convins că reuniunea de azi va scoate la iveală și alte motive de insatisfacție ale tinerilor cercetători.

Deci, tinerii pleacă din cercetare. Unde? În industrie ori servicii, în învățământul superior, ori în străinătate. Cei mai mulți dintre ei nu se mai întorc...

Uneori, foarte rar, se întâmplă ca tineri plecați în străinătate sau la vreo firmă să revină chiar în institutul în care au lucrat. Mai rar din străinătate, mai frecvent din țară (avem câteva cazuri în institut, din ambele categorii). Sunt ei, oare, cei care nu au făcut față acolo unde au fost? Uneori, da! Alteori, cei plecați la firme private s-au confruntat cu falimentul firmelor respective etc. Dar câți se întorc din străinătate în alte locuri decât institutul de baștină? Greu de spus, pentru că nimeni nu urmărește astfel de mișcări. Mai rău: nimeni – de la nivelul ministerului – nu încearcă să-i readucă în țară pe cei plecați. Abia în ultima vreme au început să se facă ceva eforturi în acest sens. Cel mult, există măsuri indirecte de a-i menține în cercetare pe tinerii existenți: ei devin criteriu de promovare a unor propuneri de proiecte. E bine și așa, dar nu e suficient.

4. Concluzii

- În România, cercetătorii sunt din ce în ce mai puțini și mai bătrâni. În ritmul actual, s-a calculat că după 2008 vor dispărea! De fapt, cum institutele încep din ce în ce mai mult să arate ca niște muzee ale tehnicii, e normal să adăpostească specii pe cale de dispariție.
- Distribuția pe vârste a cercetătorilor este foarte critica: majoritatea sunt peste 45 de ani, foarte puțini între 35 și 45, mai mulți sub 35 de ani, dar cu o rată de schimbare foarte mare, ceea ce dăunează asupra calității cercetării.
- Principalele cauze de nemulțumire pentru tinerii cercetători sunt în majoritate aceleasi care nemulțumesc și pe cei mai varstnici: subfinanțarea cercetării, lipsa unor echipamente performante, existența unor prevederi aberante promovate de Ministerul de Finanțe (care tratează cercetarea ca pe oricare activitate de prestare de servicii), inexistența unei ierarhii adevărate a valorilor din cercetare. Aici cred că aplicarea principiilor scientometrice este numai UNA dintre metode. Trebuie imaginate multe altele!
- Șansa cercetării o reprezintă infuzia de tineri! Cum se poate realiza așa ceva? Prin diminuarea acțiunii cauzelor arătate, care subminează fundamental cercetarea. Altfel, după 2007 vom fi europeni, vom avea un Minister al Cercetării, dar nu vom mai avea cercetare.